

ZŁOTY POTOK

Jedna z najpiękniej położonych miejscowości na Jurze krakowsko - częstochowskiej. Znana ze swych walorów turystycznych oraz wielu atrakcyjnych imprez masowych. Ośrodka jeździeckiego, licznych szlaków pieszych: Orlich Gniazd, Walk 7 Dywizji Piechoty, Architektury drewnianej i tras rowerowych - Zygmunta Krasińskiego oraz Hotelu Kmicic.

Krótki rys historyczny

- VIII- IX w. – na kamiennych wzgórzach 1 km od Złotego Potoku istniało grodzisko "Osiedle Wały". Jego ślady można łatwo stwierdzić, mimo pokrycia góry bogatym bukowym lasem
- na przełomie X i XI w. - znajdowała się tu osada w której produkowano wyroby ze szkła .
- 1153 - pierwsza wzmianka - w najstarszych zapiskach wieś widnieje pod nazwą Potok.
- XIII w. Potok stanowi siedzibę możnej rodziny Odrowążów.
- w 1258 - powstaje pierwszy murowany kościół.
- XIV w. – Potok jest siedzibą rodu Pilawitów, którzy od jego nazwy przybrali nazwisko Potockich.
- XV w. - Długosz pisze o Szreniawitach, jako o właścicielach Potoku. Powstaje obecny kościół. Istnieje tu kuźnica na rz. Wiercicy.
- 1551 - wydana zostaje polska komedia świecka pod tytułem "Komedia żebracza". Jej akcja dzieje się w Potoku.
- od połowy XVI w. – Potok jest siedzibą Silnickich.
- 1625 - właścicielami Potoka stają się Koniecpolscy.
- 1700 - 1780 – Potok jest własnością Potockich herbu Pilawa. Pochodził stąd Wacław Potocki autor fraszek i "Wojny Chocimskiej".
- Połowa XVIII w. – budowa kuźnicy z wielkim piecem opalanym węglem drzewnym.
- od 1785 – Potok jest własnością Jana Ernesta Birona, księcia kurlandzkiego, przyjaciela carycy Anny oraz jego syna Karola Ernesta. Późniejszymi właścicielami byli kolejno: Szaniawscy, Skarżyńscy i Pintowscy.
- w 1851- za sprzedane Dunajewice na Podolu nabył dobra Potockie od Cypriana Pintowskiego generał Wincenty Krasiński -szwadron jego pułku dokonał słynnej

szarzy w wąwozie Samosierra w Hiszpanii w 1808 r.

- około 1853-54 - gen. Wincenty Krasiński nadał lasom w okolicach Potoku charakter parkowy.

1856 - gen. Wincenty Krasiński obok małego dworku wybudował okazały pałac piętrowy. Po śmierci gen. W. Krasińskiego dobra te otrzymał poeta Zygmunt Krasiński.

1857 - Od połowy maja do września w dworku złotopotockim przebywał Zygmunt Krasiński. Spuścizną jego pobytu są funkcjonujące do dziś nazwy miejsc uznawanych za największe atrakcje turystyczne regionu: źródła Zygmunta i Elżbiety, staw Irydion, skały Diabelskie Mosty, Brama Twardowskiego, Jaskinia Niedźwiedzia. On również zmienił nazwę z Potok na Złoty Potok.

- 1859 - Zygmunt Krasiński umiera, pozostawia majątek swojej córce Marii, która wnosi dobra Złotego Potoku jako wiano, wychodząc za Edwarda Aleksandra Raczyńskiego.

- w 2 połowie XIX w. - hrabia Edward Raczyński sprowadził z Litwy inż. Michała Girdwoynia, który w Złotym Potoku - wybudował pstrągarnię z 22 stawami rybnymi. Była to jedyna pstrągarnia na terenie Królestwa Polskiego oraz pierwsze i największe pstrągowe gospodarstwo rybackie w kontynentalnej Europie.

- 1881 - do tutejszej pstrągarni sprowadzono z Ameryki pierwszą partię ikry pstrąga tęczowego. Transport ikry eskortował senator Stanów Zjednoczonych Ameryki na cześć którego Raczyński zmienił nazwę dwu stawów ze stawów o nazwie Stawy Gorzkich Łez na Amerykan Górny i Amerykan Dolny..

- 1908 - w tutejszej Pstrągarni rozpoczęto hodowlę karpia i sandacza. Wybudowano domek stróżów stawowych naprzeciw Skały z Krzyżem

- 1934 - Karol Raczyński tworzy w okolicy lasów Złotego Potoku rezerwat.

- 1935 - hr. Karol Raczyński sprowadził górali, którzy wzniesli na działce leśnej przy Pstrągarni, modrzewiowy dom "Rybakówkę". Na parterze osadził rodzinę Władysława Karonia - nadzorcę pstrągarni - kierownika prowadzącego hodowlę pstrągów w Złotym Potoku od 1935 do 1958r. Na piętrze urządził siedzibę powstałego tu Oddziału Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego i I Schroniska Jurajskiego.

- 3 wrzesień 1939 - na terenie lasów złotopotockich została rozbита przez przeważające siły niemieckie polska 7 dywizja piechoty, której żołnierze zakopali w nich dużą ilość broni. Nieraz korzystali z niej partyzanci z różnych ugrupowań bojowych, którzy często się tu ukrywali, wykorzystując dogodnie do tego celu ukształtowanie terenu.

- na początku września 1939r. Hrabina S. Raczyńska na piętro

„Rybakówki” wprowadziła rodzinę deportowanego z Poznania przez Niemców Prof. Uniwersytetu Poznańskiego Edwarda Schechta z żoną Bogną – współwłaścicielką i redaktorem „Gońca Wielkopolskiego” i dziećmi Lilą, Ewą /Młodziejowską- żoną wybitnego muzykologa i kompozytora Jerzego Młodziejewskiego/ i Andrzejem- /po wojnie wybitnego leśnika opracowującego w wielu regionach Polski Plany Urządzeń Lasów/.

Prof. E. Schechtel podczas wojny doskonalił, jako wybitny ichtiolog w prowadzeniu pstrągarni Władysława Karonia.

-Okolo jednego roku /1943?/ ukrywając się na stawach pstrągarni pracował jako robotnik stawowy wówczas dr - Henryk Szarski /ur.1923 zmarł 2002r/ z Uniwersytetu Jagiellońskiego. Po wojnie prof. U. Jagiellońskiego i U. Toruńskiego, członek PAN –anatomia porównawcza ssaków, ewolucja. Autor prac „ Pochodzenie płazów”, „Historia zwierząt kręgowych”, „Mechanizmy ewolucji”.

- 1942 - 45 - w lasach na południe od Złotego Potoku walczył oddział AK pod dowództwem "Ponurego" - kpt. Jerzego Kurpińskiego, wchodzącego w skład II Bat. 27 pp A.K., który brał udział w akcji "Burza".

- 11 września 1944 - w okolicznych lasach miała miejsce potyczka partyzantów AK „Skala” z oddziałem niemieckim w wyniku której, kilku z partyzantów zginęło.

- Podczas wojny W. Karoń będący czynnym uczestnikiem walk partyzanckich w podsufitce ganku wejściowego do swego mieszkania w "Rybakówce", przechowywał broń wykorzystywaną przez oddział GL-AK pod dowództwem "Twardego". Posłużyła ona też do udanej akcji likwidacyjnej kata miejscowej ludności, hitlerowskiego żandarma z Żarek - Juliana Schuberta, zwanego "Krwawym Julkiem". Wyrok wykonano na szosie koło „Diabelskich Mostów” przy stawie „Zygmunt” k/Pstrągarni w dniu 9 listopada 1944r. podczas ataku na nadzorowany przez Szuberta duży transport kontyngentu zwierząt i zboża, zrabowanego w okolicznych wsiach i transportowanych z Żarek, furmankami na stację kolejową Złoty Potok z zamiarem wysyłki do Rzeszy! Oprócz Szuberta partyzanckie kule śmiertelnie raniły jeszcze ośmiu żandarmów w tym „granatowego policjanta” z Janowa . Zobacz zdjęcie >>>>>>>>

- domek "Rybakówki" przy Pstrągarni służył jako miejsce przerzutowe dla ukrywających się przed hitlerowcami osób m.in. z Powstania Warszawskiego. Ks. Stanisław Wdowicki z Złotego Potoku był głównym organizatorem zakwaterowania dla uciekinierów ze spalonej Warszawy!

Po powstaniu z inicjatywy Ks. Wdowickiego chronili się tu:

- p. Milewscy z córką, znaną aktorką Anną Milewską
- Pianistka Nadzieja Podlewska- żona wybitnego bakteriologa prof. UP Leona Podlewskiego. Ich synowie Roman- kompozytor zginął w Powstaniu a Jerzy został ścięty w Berlinie.
- Stanisław Wysocki- wówczas dwudziestoletni powstaniec /bez oka po postrzale/-plastyk.
- dr Mieczysław Chojnacki- historyk
- po 1945 upaństwowiona Pstrągarnia kolejno należała do: Lasów Państwowych, Zespołu P G Rolnych Małusy Wielkie, Zespołu Gospodarstw Rybackich w Pszczynie-Gospodarstwo Ciasna, Okręgowego Zarządu PZW w Katowicach, WOPR - Potok Z. Obecnie stanowi własność prywatną po sprzedaży przez ANR.
- czerwiec 2002 - mieszkańcy gminy Janów w 100-lecie urodzin Jana Kiepury ufundowali pomnik - obelisk upamiętniający jego pobyt w miejscowej ochronce.

Warto zobaczyć:

Ośrodek hodowli pstrągów: budynek wylęgarni ryb z XIX wieku” i „Rybakówkę”.

Kościół parafialny św. Jana Chrzciciela. Wokół kościoła pomniki przyrody - 2 (wg innych źródeł 4) lipy drobnolistne rosnące przy kościele parafialnym (nr 24/108 - 1994),

Przed obszernym pałacem Raczyńskich stoi murowany, klasycystyczny, parterowy dworek Krasińskich. Oba budynki położone są nad pięknym stawem “Irydion” (nazwanego tak przez poetę). Cała kilkudziesięciu hektarowa posiadłość dworska jest otoczona wysokim murem, wykonanym z miejscowego, wapiennego kamienia! W ogrodzie jest około 120 gatunków drzew i krzewów. Około 30 starych drzew to kandydaci na pomniki przyrody np.: robinia biała o obwodzie pnia 460 cm, modrzew japoński, zwisający dąb bezszypułkowy i także jesion wyniosły, tulipanowiec amerykański, wiąz turkiestański oraz pomnik przyrody - 300-letni dąb szypułkowy przy pałacu Raczyńskich (nr 24/111 - 1994) o wysokości 25 m (niektóre źródła podawały wiek drzewa chyba nieco na wyrost na 500 lat). Są ładne aleje, romantyczny mostek nad sztuczną kaskadą Wiercicy. Obecnie w pałacu Raczyńskich m.in. ma swoją siedzibę Ośrodek Edukacyjny Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Śląskiego /ul. Kościuszki 9, 42 - 253 Janów, tel. (034) 327 80 30, e-mail zpkpotok@zpk.com.pl / specjalizujący się w pszczelarstwie i zjawiskach krasowych oraz otwarto ekspozycję przyrodniczo-kulturową.

Pozostałe pomniki przyrody: dąb szypułkowy przy pstrągarni (nr 24/105 - 1994), aleja wielogatunkowa przy nadleśnictwie (nr 24/110 - 1994), dwa okazy na cmentarzu - dąb szypułkowy (nr 24/112 - 1994) i klon pospolity (nr 24/113 - 1994) oraz klon jaworowy rosnący przy ul. Klonowej (nr 24/323 - 1994)

W pobliżu pałacu przy drodze do Żarek stoi kolumna z popiersiem Tadeusza Kościuszki. Pierwotnie ustawiono ją tutaj w 1917 r. dla uczczenia setnej rocznicy jego

śmierci. Podczas okupacji Niemcy popiersie zdjęli i do 1974 r. stała pusta kolumna. Wtedy to postawiono nowy pomnik wykonany przez Włodzimierza Wineckiego (lub Wirzeckiego).

Nad cmentarzem w Potoku Złotym znajduje się skaliste Wilcze Wzgórze, na którym stoi obelisk - pomnik poświęcony powstańcom z 1863 r. Postawiono go w XIX w., a w 1983 r. odnowiono i uzupełniono napisem upamiętniającym udział w powstaniu Adama Chmielowskiego (błogosławionego Brata Alberta). Na tym cmentarzu (lub w krypcie kościoła) leży 4-letnia córka Zygmunta Krasińskiego - Elżbieta zmarła w 1857 r.

Dolina Wiercicy stanowi oazę wśród otaczającego ją piaszczystego i skalnego pustkowiecia północnej części Płaskowzgórza Częstochowskiego. Teren jest tu silnie rozczłonkowany i posiada bogatą rzeźbę. Skal na zboczach jest tu stosunkowo niewiele, przeważnie są skryte w lesie, dość ściśle pokrywającym całą dolinę- jednak niektóre formy skalne mieszczące się w tej dolinie są znane na równi z Maczugą Herkulesa z doliny Prądnika. Piękno okolicy od dawna zachwycało ludzi, a odkryte tu rzadkie okazy roślin i zwierząt ostatecznie zostały objęte ochroną prawną w rezerwacie "Parkowe". Są cenne i warte zobaczenia miejsca w tym: Diabelskie Mosty, pomnik AK, Źródła Zygmunta i Elżbiety, Brama Twardowskiego, Pstrągarnia, schronisko PTT "Rybakówka Pstrąg", Skala z Krzyżem, Staw Zielony, Osiedle Wały i Grota Niedźwiedzia .

Opracował: Krzysztof Karoń.